

Jasminka Hasanbegović, *Ka filozofiji prava kao filozofiji ljudskih prava*,
Dosije studio, Beograd, 2021.

Ljudska prava, kao vrsta subjektivnih prava, kao fenomen, koncept ili ideja, mijenjala su i mijenjaju (pravni život) ljudi i država. Iz tog razloga istraživanje i proučavanje ljudskih prava predstavlja uvijek aktuelnu i važnu temu kojom se bave i teoretičari i praktičari prava iz raznih grana prava, gotovo sa jednakim interesovanjem. Na tom putu, knjiga *Ka filozofiji prava kao filozofiji ljudskih prava*, redovne profesorke Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Jasminke Hasanbegović, na 230 strana donosi sintezu nastanka, razvoja, tumačenja, shvatanja i kritičkih osvrta na koncept ljudskih prava.

Knjiga obuhvata prvi dio koji je naslovljen sa „Umesto uvoda: Ljudska prava kao sredstvo (post) moderne (de)konstrukcije prava i pravde“ ali i sedam zasebnih ali međusobno logički povezanih poglavlja od kojih je **prvo** posvećeno razmatranjima o reciprocitetu prava i pravnosti države ili nespojivosti suvereniteta i pravne države. Ovo poglavlje daje čitaocu odgovore na pitanja može li se — i ako može kako — pravno odrediti (regulisati) vršenje državne vlasti (koja, pravno posmatrano, nije ništa drugo do stvaranje i primjena prava), a da to bude smislen poduhvat, — da znači efikasno onemogućavanje bezobalne samovolje, kao i da li se vršenje vlasti može ograničiti pravom. Autorka je posvetila pažnju davanju odgovora na ova pitanja kroz rezultate do kojih se dolazi tumačenjem savremene misli o državi, pravu i politici. Na osnovu tih zaključaka, čitaoci će uvidjeti da je npr. dilema „vladavina zakona ili vladavina ljudi“ lažna nedoumica kada se sagleda iz savremenog ugla. Osim pružanja odgovora na postavljena pitanja, u prvom poglavlju je posebna pažnja posvećena i terminu političke reprezentacije kroz princip koji karakteriše podjelu vlasti kao neophodnog elementa postojanja savremenog razumijevanja vladavine prava.

Drugo poglavlje „Državljanstvo kao pravo čoveka“ predstavlja vriedan naučni doprinos posvećen ovom pravu koje je proklamovano još članom 15 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Ovo poglavlje se početno bavi pojmom državljanstva i njegovom porijeklu, zatim, postojanju dva koncepta pravne prirode državljanstva, obavezama države u materiji državljanstva, kao i analizi mogućih rješenja

* Asistent na Fakultetu pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica, master pravnih nauka, *e-mail*: bojan.bozovic@udg.edu.me.

koncepta državljanstva. Posljednji djelovi ovog poglavlja su posvećeni rješavanju slučajeva kolizije prava da niko ne bude arbitrarno lišen državljanstva i prava na samoopredjeljenje, a sve u kontekstu zbiivanja koja su pogađala i građane sa ovih prostora.

Treće poglavlje se odnosi na pojam, nastanak i osnov državljanstva Evropske unije. Čini se da je za čitaoca, naročito zainteresovanog za ovu materiju, ovo poglavlje od posebnog značaja u teorijskom i praktičnom smislu. Autorka u uvodnom dijelu postavlja nekoliko pitanja kao što su da li je ovdje riječ o državljanstvu ili građanstvu ili pravu na državljanstvo ili pravu građanstva. Odgovara li državljanstvo Unije teorijskim kriterijumima državljansko-građanskog statusa pojedinca? Ovdje je posebna pažnja posvećena Ugovoru iz Mashtrih-ta s obzirom da se u ovom izvoru prava Evropske unije prvi put pominje državljanstvo Unije ali i Ugovoru o osnivanju Evropske ekonomske zajednice.

Četvrto poglavlje naslovljeno je kao „Kultura i/ili ideologija ljudskih prava — retorika i realnost“ obuhvata tumačenje i razlikovanje pojmova kao što su pravna kultura, kultura ljudskih prava i ideologija ljudskih prava, ali i stvarnost i retoriku ljudskih prava. I u ovom poglavlju jasno uočavamo istinitost autorkinih riječ da su „ljudska prava, bez sumnje, jedna od najvećih pravnih i društvenih-političkih ideja u istoriji ideja i verovatno najveći pravni i politički izum i praktični *novum* moderne“. Posebna pažnja posvećena je i razlikovanju između normativnog i faktičkog. Jaz između ova dva pogleda na kulturu ljudskih prava, autorka ispravno ističe, je posebno karakteristična za društva u tranziciji. Prvo zato što je veliki jaz između političkih i pravnih proklamacija i stvarnog života trajna karakteristika tranzicionih postkomunističkih društava. I drugo, zato što je taj jaz još uvijek jako obilježje tranzicionih postkomunističkih društava, posebno u domenu ljudskih prava. Ovo poglavlje sadrži i vrijedan segment posvećen kulturi ljudskih prava u Srbiji, od nastanka moderne države (1804. godine) do savremenog doba.

„(Ne)jednakost ljudi: večna — predmoderna, moderna i postmoderna, ili demode pravna ideja“ je naslov **petog** poglavlja. Aktuelnost ove tematike, njenih izazova i poteškoća u primjeni, ali i svijesti autorke da se i ovim savremenim problemom bavi u svom radu, možda najbolje oslikava važnost ljudskih prava u današnjem svijetu, kao i koncepta pravne jednakosti. Čitaoci u ovom poglavlju će promatrati da li je ideja jednakosti *prazna*, kao i da li su ideje analitičke filozofije *prazne*. Ovo poglavlje sadrži i vrijedan hronološki prikaz ideje jednakosti ljudi od sofista do danas.

Tema **šestog** poglavlja je logični nastavak prethodnog i nosi naslov „Zašto su nam potrebna ljudska prava ne samo u pravnoj praksi već i u teoriji?“. Prvo pitanje koje se ovdje želi razlučiti je pitanje terminologije, a drugo samog pojma ljudskih prava. Ljudska prava su, navodi autorka, *kontigentna* ovlašćenja koja su subjektivna prava. Istorijski posmatrano, ljudska prava ne postoje prije modernog doba, ona su moderna, a zbog svog značaja su postala bitno obilježje

modernosti prava, države i društva. Zato su ljudska prava manje-više *brojna* a sadržinski veoma kompleksna i ima ih onoliko koliko ih je političkom borbom osvojeno, tj. onoliko koliko ih je iz političko-etičkih zahtjeva pretvoreno u pozitivno pravo. Ljudska prava su, ističe se u ovom poglavlju, po porijeklu prirodna a zapravo pozitivizovana prirodna prava.

„Vladavina prava kao precizan pojam današnjice“ je **posljednje** poglavlje ovog briljantnog djela. Povod za pisanje ove teme autorka nam ističe na samom početku, ističući da je za pojam vladavine prava bitno da bude precizno određen, odnosno precizno odrediv ne samo iz teorijskopravnih već i iz praktičnih pravnih razloga. Za tumačenje pojma vladavine prava je zato važno odrediti i pojam vladavine ljudskih prava, što je na studiozan, temeljan i jasan način učinjeno u ovom poglavlju.

Još jednom ističemo da svako od navedenih poglavlja obuhvata detaljan prikaz i analizu pojma ljudskih prava. Autorka je uspješno stvorila priliku čitaocu da na jednom mjestu, u svakom poglavlju ponaosob, ali i u djelu kao cjelini, saglada sve poteškoće teorijske i praktične prirode tumačenja i sagledavanja ljudskih prava danas. Osim toga, ovo djelo sadrži izuzetno vrijedne oglede o tumačenju i pojedinih pojmova koji su neodvojivi od ljudskih prava, a prije svega mislimo na „pravdu“, „vladavinu prava“, „jednakost“.

Ova knjiga zato predstavlja vrijedno naučno dostignuće koje će čitaoci kojima je na srcu savremena teorija i praksa, prihvatiti nakon prvog čitanja kao vrijedan izvor svojih budućih traganja za nekim novim saznanjima, ali i za davanje odgovora na pitanja koja su im se prethodno otvarala.